

KARŞI KONULMAZ BİR GÜÇ: GÖRÜNTÜ

* Nilüfer SARI
** Rengin KÜÇÜKERDOĞAN

Çağdaş toplumlarda iletişim doğal, kaçınılmaz bir olgudur. İletişim, bulunduğumuz çevreyle ilişkiye girmek, öğrenmek, anlamaktır, karşılıklı etkileşimdir, haberleşmektir. İletişim kişilerarası ve kitlelere yönelik olarak, bir alıcı ve verici arasında, iki yönlü gerçekleşir. En çağcıl, en yaygın ve en etkili kitle iletişim aracı ise televizyondur. Bir "kültür üretme makinası"¹ olarak da tanımlanan bu aracın temel işlevleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve eğitmektir. Ancak televizyonun izleyenler üzerinde yarattığı olumlu ve de olumsuz etkilerin varlığı yadsınamaz. Bu etki, doğal olarak, toplumun bir çok kesiminde gözlemlenebildiği gibi halkın yaşam biçimini, gelenekleri, politikaları da değiştirmektedir. Çünkü görsel-işitsel iletişim aracı olan televizyonun yaydığı imgelerle kurgusal bir dünya oluşturmaktadır izleyiciler. Böylelikle küçük ekranda görülenlerin dışında sanki bir dünya yokmuş gibi davranılıyor. Görüntü izleyiciyi etkiliyor. İşte bu nedenle televizyonun "görüntü kültürünün tiranlığını"² yaptığı

* Araş.Gör., İstanbul Üniversitesi

** Uzman, İstanbul Üniversitesi

¹ KAPLAN, Yusuf, *Televizyon*, İst., Ağaç Yay., Alternatif Üniversite, 1993, sf:9.

² CHARON, Jean-Marie, *Medya Dünyası*, İst., İletişim Yay., 1992, sf:193.

söylenmektedir. Acaba "görsel medya"³ bir başka deyişle çağın iletişim aracı televizyonun, toplumu ve bizleri olumsuz yönde etkilemesinden nasıl sakınırsınız? Umberto Eco'ya göre, bu etkilerden sakınması gerekenler aslında ona gereğinden fazla değer veren aydın kesim.

Yazımızın ana referansı Umberto Eco'nun "Batıda görüntünün rolü ve televizyonun kitleler üzerindeki etkisi" adını taşıyan söyleşisidir.⁴ Bu söyleşi, televizyonun yarattığı etkinin boyutlarını göz önüne sermesi açısından, bizce, oldukça önemlidir. Gösterebilim ve yazın dünyasının ünlü ismi Eco'nun konu üzerindeki düşünceleri günümüzde halen geçerli ve oldukça tartışmalıdır.

Bu bağlamda, televizyon üzerine ne düşünürsek düşünelim, hiç kuşkusuz diğer kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında benzersiz bir güç sergilemektedir. Getirdiği temel değişiklikler de özellikle demokratikleşmiş düzenlerde kendini göstermekte. Öyleki artık halk kavramı ortadan kalkmıştır.Yerini seyirci kavramı almıştır.

Umberto Eco'ya göre televizyon halktan çok aydınları etkiliyor. Belki de zaten bu noktada tehlike oluşturuyor. Basın mensupları bu büyüdü kutudan uzak duracakları yerde tam tersine televizyondan karınlarını doyuruyor. Yine Eco'ya göre gazeteye manşet olmak o kadar da zor değil: Bir televizyon kanalına uğramak yeterli. Çünkü haberi yaratan televizyon, yazılı basına ise haberi izlemek ve yorumlamak kalıyor. Günlük yayınlar haftalık yayınlara, haftalık yayınlar ise aylık

³ KELSEY, Gérard, Televizyon Yazarlığı, İst., YKY., 1995, sf: 46.

⁴ ARMANET, Max, "Sakın Televizyondan Korkmayın!" (Der: N.Sarı, R.Küçükerdoğan), Le Nouvel Observateur, Ekim 1993, in 4.Boyut, İ.Ü.İletişim Fakültesi Yay., Kış 1994, Yıl:4, Sayı:7, ss: 84-87.

yayınlarına dönüşüyor. Asıl ilginç olanı ise günlük gazetelerin de oldukça "bol sayfalı" olmaları. Aslında televizyon gazetecileri kimi zaman komik durumlara da düşürebiliyor. Örneğin, Avusturyalı bir bayan gazeteci bir gün Umberto Eco'ya yeni bir romana başlayıp başlamayacağını sorduğunda Eco şöyle der: "Birinci romanım ile ikincisi arasında sekiz yıl var. Bu konuyu isterseniz dört yıl sonra konuşalım" Ancak **Corriera della Sera** gazetesi Eco'nun sözlerini çevirip "Eco yeni romanını dört yıl sonra yayımlamayı planlıyor" şeklinde basar. Bu da çeşitli yanlış yorumlara neden olur: "Eco'nun esin kaynağı mı kurudu acaba? Neden dört yıldan önce bir roman çıkaramıyor?" gibi.

Genelde Fransa'da olduğu kadar ülkemizde de çok rastladığımız bir saptırma sözkonusu olan. Sorumluluk yalnızca gazetelerin mi? Elbette hayır. Sonuçta gazetecilerin yaptığı televizyonun ortaya çıkardığı bir olayı okura yansıtmak. Son kararı veren nasıl olsa okur.

Bu bağlamda Eco bizlere İtalyan gösteri ustası Furnari'yi örnek göstermekte. Furnari, Eco'nun çok basit hatta bayağı olarak nitelendirdiği talk-show programı sunmaktadır. Bir gün aynı yöntemleri kullanarak politika dünyasından seçtiği kişilerle konuşmaya çalışır. Talk-show oldukça tartışmalı geçer. Furnari halkın büyük sevgisini kazanır. Ancak kimi kesimler rahatsız olmuştur ve Berlusconi yayını durdurur. Eco'ya göre haber olan işte budur! Bir televizyon programı, talk-show programı bile olsa, politik açıdan rahatsızlık vermeye başlarsa, yayını durdurulur. Sorun politiktir. Ancak basın olayı bu açıdan ele alacağı yerde, Furnari ile ilgilenir. Öyle ki ülkenin politik ve etnik sorunları Furnari'ninkilerin yanında devede kulaktır. Televizyon küçük komploları değiştirerek

yansıtmaktadır. Bu çerçevede, gazete yöneticileri, "Televizyonda işlenen haberler önemlidir çünkü bu önemli haberleri herkes konuşur" ilkesine bağlı kalmalılar mı? sorusunu yöneltiyor Eco ve ona göre sorumluluk bütünüyle gazete yöneticilerine ait; çünkü televizyon halk kitlelerini bir uyuşturucu gibi kendine bağımlı kılmakta.

Eco'nun televizyonun yazılı basın üzerindeki etkisi ve gücüne ilişkin sözleri her zamanki gibi sarsıcı. Ancak yine de Eco'nun savunmakta olduğu şey televizyonun yazının, basının yerini hiçbir şekilde alamayacağı: Yazı herşeye karşın tıpkı eskiden olduğu gibi çağımıza egemen.

Televizyon olgusunu bu açıdan ele aldığımızda, televizyonun halkın her kesimine seslense bile yazılı basının yerini almasının çok güç olduğuna tanık olmaktayız. Gelişen teknolojiyle birlikte bilgi otoyollarında gezinen insanlar, ellerinin altındaki bilgisayar sayesinde televizyon ekranına yalnız görüntüyü değil yazıyı da getiriyorlar. Bu arada bilişim kullanılagelen abeceyi de hiç kuşkusuz yeniliyor. Gelişen teknolojiye karşın ne ilginçtir ki insanlar okur kimliklerinden hiçbir şey yitirmiyorlar: Eco'yu televizyonda seyredebilirsiniz ancak O yine de bir yazar, o kendi deyimiyle bir metin.

Televizyondan etkilenen kimi kesimlerden söz etmiştik. Eco için bu kesim özellikle aydınlar. Çoğu ülkede okur-yazar olmayanlar bile günümüzde televizyon seyrederek okumayı söktü. "Kültür özürülüler" televizyon sayesinde belli bir kültürel düzeye erişti. Bu insanları televizyondan yoksun kılmak soruna çözüm değil çünkü televizyonun gerçek bağımlıları Eco'ya göre yönetici konumundakiler: Onların bu bağımlılıkları kimi zaman tehlikeli boyutlara ulaşabilmekte. Eco'nun bu görüşüne katılmamak elde değil. Aslında bizce

çözüm aranması gereken sorun görüntünün tek başına tehlike oluşturup oluşturmadığı.

Umberto Eco, bu bağlamda, görüntünün temelde tehlike yaratmadığını savunuyor. Ona göre tehlikeli olan herhangi bir açıklama, bir kaynakça, bilgi içermeyen "yazısız" görüntü Karşı konulmaz olan şey görüntüdür. Çünkü yazılı metnin aksine, görüntü, tek başına varlığını ya da sahte/gerçek olmasını kanıtlayamaz. Görüntüyü yazı ile desteklemezseniz size yalan söyler ve pek çok yoruma açıktır. Yalnız görüntülerden örülmüş bir dünyada iletişim kurmak ise olanaksızdır. Eco'ya göre bir ütopyadır. Ancak, günümüzde insanların kitap okumadığı da bir gerçek. Çünkü televizyon sayesinde bu kitapları "görüntüsel" olarak okumaktayız. Elbette kimilerine göre en kolayı bu. Ancak "*Verba volent, scripta manent*"(Söz uçar, yazı kalır) sözünden yola çıkan kimileri ise kitap okumaktan, kültürel etkinlerden halen zevk almakta.

Bu çerçevede, Umberto Eco uğradığı her yerde her kesimden insanın kendisini tanıdığını belirtiyor. İşte bir yazının adamının televizyon aracılığıyla geniş halk kitlelerine ulaşabildiğinin açık kanıtı. Çoğumuz gerektiği zaman okur kimliklerimize bürünüyoruz: Başka ve farklı bir kültürlenme biçimi. Okumadığımız kitaplar bizim için ancak "ek bir bilgi kaynağı" olmaktan öteye gitmiyor.

Peki ya okul diyeceksiniz? Okul bir kurum: görevi bilgi ve düşünceye biçim vermek o kadar. Okulda ne öğrenilmesi gerekiyorsa o öğreniliyor sonuçta. İşte televizyon da kitaplar hakkında bilgi verirken benzer bir görevi üstlenmekte biz eğitimcilere göre.

Televizyonun olumsuz yönü ise, insanlara gerçek olmayan bir görünüm, bir dünya sunması. Temel ilke soyut olanın görselleştirilmesi. Bir başka deyişle, televizyon düşseli gerçeğe dönüştürüp, asıl gerçeği gizlemekte. Artık çağımızda algılama ve anlama ne yazık ki ancak görüntünün bütünüyle kavranmasına bağlı.

Bu açıdan ele alındığında, televizyon aydın kesimi çevresinde toplarken, halkı kendinden uzaklaştırıyor, yabancılaştırıyor, Umberto Eco'ya göre. Kültür düzeyi düşük çoğu insan zamanının büyük bölümünü televizyon karşısında geçiriyor: televizyon kültürlü insanları tembelleştirirken, yaşamlarını birşey yapmadan sürdürenleri kültürlü kılıyor. Böylelikle, görüntü insanlararası bir bağ kurup, onları çevrelerinde ve dünyada gelişen olaylara duyarlı kılmakta. İşte ilerleme, işte gelişme!

Bu söyleşide, Eco'nun da belirttiği gibi, televizyonun yaşamımızın başköşesine oturduğu ve bizi ne derece etkilediği yadsınamaz bir gerçek. Yirmi dört saat yayın yapan kanallar sayesinde tam bir görüntü sarhoşluğu yaşıyoruz. Alışkanlıklarımız, konuşma biçimimiz, toplumla olan ilişkilerimiz televizyonun bize ulaştırdığı görüntü ve iletilerle değişmekte. Belki yaşayamadığımız "renkli" ve "eğlenceli" dünyayı bulduğumuzdan belki de içinde yaşadığımız dünyayı onda bulduğumuzdan olsa gerek televizyona bağımlı olarak yaşıyoruz. Acaba Eco'nun da savunduğu gibi yalnızca aydın kesim mi televizyondan olumsuz etkileniyor yoksa toplum bütünüyle değişim ve dönüşüme uğruyor düşünmek gerek. Örneğin, özel yaşamlara kameralarla müdahale edilmesi yalnızca aydın kesimi mi etkiliyor? Örneğin, genç yaşta intihar girişiminde bulunan kişinin görüntüsü yalnızca aydın kesimi mi

etkiliyor? Ya da gerçekleri yansıttığını söyleyen reality-showların kan ve acı içeren görüntüleri yalnızca aydınları mı etkiliyor? Hayır, sanmıyoruz. Ancak, televizyonun olumlu yanları olduğunun da bilincindeyiz. Televizyon sayesinde gezemediğimiz yerlere gidebilmekte, yeni ufuklar keşfetmekteyiz. "Mc Luhan'ın da 1964'de yayınlanan yapıtı **Medyayı Anlamakta İçin** 'de belirttiği gibi, televizyon ve yeni televizyon teknolojileri, insan yaşamında önemli bir yer edinmiş, adeta vazgeçilmez duruma gelmiş ve iletişim alanında özellikle kitle iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler sonucunda dünya "**küresel köy**", toplumlar ise "**kabile**" durumuna gelmiştir."⁵

Sonuç olarak, görüntü ve ses aracılığıyla iletişim kurmamıza yarayan televizyonunu yaşamımız üzerinde kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Bu etkiler, içinde bulunduğumuz topluma, toplumsal ve psikolojik konumumuza ve eğitim düzeyimize göre değişebilir. Etkilenmenin asıl nedeni televizyonda, Eco'ya göre, iletilerin görüntü aracılığıyla gönderilmesi. Çünkü insanlar gördüklerine daha kolay inanmakta ve etkilenmekte. Neil Postman'ın **Televizyon:Öldüren Eğlence** adlı yapıtında da belirttiği gibi, bu görüntülerle "duygularımızın, tepkilerimizin, duyarlılığımızın törpülenmesini"⁶ istemiyorsak, televizyon kanallarında yayınlanan programların içerik ve görüntülerine dikkat edilmesinin ve gözden geçirilmesinin gerekliliğine inanmaktayız.

⁵ KÜÇÜKERDOĞAN, Bülent, *İleri Televizyon Teknolojileri ve Yüksek Tanımlı Televizyon, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü.Sosyal Bil.Ens., 1996, sf:108.*

⁶ POSTMAN, Neil, *Televizyon:Öldüren Eğlence, İst., Ayrıntı Yay., 1994.*

